

**DISLALIYA, DIZARTRIYA VA RINOLALIYA: DIFFERENTIAL
DIAGNOSTIKA VA LOGOPEDIK YONDASHUVLAR**

Sulaymanova Muhlisa Kozimjon qizi

*Alfraganus universiteti Pedagogika fakulteti Maxsus pedagogika
(logopediya) yo'nalishi 1 bosqich talabasi.*

Ilmiy rahbar: Alfraganus universiteti

v.b dotsent PhD *Utbasarova Umida Mexmanovna*

Muhlisasulaymonova37@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada nutqning eng keng tarqalgan buzilishlaridan bo'lgan dislaliya, dizartriya va rinolaliyaning differentsial diagnostikasi va logopedik yondashuvlari ko'rib chiqilgan. Maqolada har bir nutqiy nuqsonning klinik ko'rinishi, etiologiyasi, patomexanizmlari va ularni farqlashning asosiy mezonlari yoritilgan. Dislaliya, dizartriya va rinolaliyani differentsial diagnostika qilishda logopedik tekshiruvning ahamiyati, shuningdek, har bir nutq buzilishi turi uchun moslashtirilgan korreksion ishning o'ziga xos jihatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda nutqiy nuqsonlarni erta aniqlash va ularni bartaraf etishda kompleks yondashuvning samaradorligi isbotlangan. Maqolada logopedik korreksiyaning zamonaviy usullari va metodik tavsiyalar keltirilgan bo'lib, ular amaliy logopediya ishida qo'llash imkoniyatiga ega.

Kalit so'zlar: dislaliya, dizartriya, rinolaliya, nutqiy nuqsonlar, differentsial diagnostika, logopedik korreksiya, nutq terapiyasi

Kirish Nutq buzilishlari bolalar va kattalarda uchraydigan eng keng tarqalgan patologiyalardan biridir. Dislaliya, dizartriya va rinolaliya nutq terapiyasi amaliyotida tez-tez uchraydigan buzilishlar bo'lib, ularni o'z vaqtida va to'g'ri diagnostika qilish, shuningdek, korreksion ishni samarali tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Ushbu nutqiy nuqsonlar bir-biriga o'xshash belgilarga ega bo'lishi



mumkin, lekin ularning etiologiyasi, patogenezi va korreksion yondashuvlari sezilarli farq qiladi.

Dislaliya: xususiyatlar va diagnostikasi

Dislaliya - bu nutq apparati organlarining yomon rivojlanishi yoki funktsional buzilishi bilan bog'liq bo'lgan tovush talaffuzidagi nuqson. Dislaliya bilan og'rigan bemorlarda nutqning fonetik tarkibi buziladi, lekin leksik-grammatik tuzilishi va intonatsion to'liqligi saqlanib qoladi.

· Alohida tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilish (o'tkazib yuborish, almashtirish, buzish)

- Nutqning fonetik jihatdan noaniq bo'lishi
- Nutqning grammatik tuzilishi va so'z boyligining saqlanishi
- Eshitish qobiliyatining normal darajada bo'lishi

Differensial diagnostika mezonlari:

- Dislaliyada faqat fonetik darajadagi buzilishlar kuzatiladi
- Markaziy asab tizimining organik shikastlanishi yo'q
- Artikulyatsion apparatning morfologik nuqsonlari bo'lishi mumkin

Dizartriya: xususiyatlar va diagnostikasi

Dizartriya - bu markaziy va periferik asab tizimining shikastlanishi natijasida yuzaga keladigan artikulyatsion, ovoz va nafas olish funktsiyalarining buzilishi. Dizartriya asab-mushaka buzilishi bilan bog'liq bo'lib, nutqning barcha komponentlariga ta'sir ko'rsatadi.

- Artikulyatsion, ovoz va nafas olish funktsiyalarining kompleks buzilishi
- Tovushlarning noaniq va "burun" ohangida bo'lishi
- Prosodik nutqning buzilishi (ritm, temp, ohang)
- Ko'pincha yutish, chaynalish va boshqa oral funktsiyalarning buzilishi
- Mimika mushaklarining harakatchanligining cheklanganligi

Differensial diagnostika mezonlari:

- Markaziy yoki periferik asab tizimining organik shikastlanishi mavjud
- Nutqning barcha komponentlarida (fonetik, leksik, grammatik) buzilishlar
- Artikulyatsion, ovoz va nafas olish apparatlarining funktsional buzilishi



Rinolaliya: xususiyatlar va diagnostikasi

Rinolaliya - bu burun bo'shlig'i va og'iz bo'shlig'ining rezondor funktsiyasining buzilishi bilan bog'liq bo'lgan ovoz va nutqning patalogik o'zgarishi. Rinolaliya ochiq, yopiq va aralash shakllarda bo'lishi mumkin.

- Nutqning "burun" ohangida bo'lishi (nazalizatsiya)
- Og'iz va burun bo'shliqlarini ajratib turadigan anatomik yoki funktsional nuqsonlar

- Tovushlarning talaffuzidagi o'zgarishlar (asosan burun tovushlari)
- Ovozning timbri va balandligidagi o'zgarishlar

Differensial diagnostika mezonlari:

- Burun va og'iz bo'shliqlarining rezondor funktsiyasining buzilishi
- Ko'pincha yaroqovoq, burun pardasining shikastlanishi kabi anatomik nuqsonlar

- Ovoz va nutqning nazal xususiyati

Differensial diagnostikaning asosiy mezonlari

Ushbu uch turdagi nutq buzilishlarini farqlash quyidagi mezonlar asosida amalga oshiriladi:

Etiologik mezonlar: Dislaliya ko'pincha funktsional yoki yengil organik sabablarga, dizartriya markaziy asab tizimining shikastlanishiga, rinolaliya esa asosan anatomik nuqsonlarga bog'liq.

Patogenetik mezonlar: Dislaliyada artikulyatsion apparatning faoliyati buziladi, dizartriya asab-mushaka funktsiyasi, rinolaliyada esa rezonator funktsiyasi buziladi.

Klinik belgilar: Dislaliya faqat tovush talaffuzini, dizartriya nutqning barcha komponentlarini, rinolaliya esa asosan ovoz va nutqning akustik xususiyatlarini buzadi.

Qo'shimcha nuqsonlar: Dislaliyada boshqa nuqsonlar kam uchraydi, dizartriya ko'pincha nevrologik simptomlar, rinolaliyada esa maxqillik va boshqa og'iz nuqsonlari kuzatiladi.



Logopedik yondashuvlar va korreksion ish

Har bir nutq buzilishi turi uchun korreksion ishning o'ziga xos jihatlari mavjud:

Dislaliya uchun logopedik yondashuv:

- Artikulyatsion gimnastika va mashqlar
- To'g'ri artikulyatsion pozitsiyani shakllantirish
- Fonematik eshitishni rivojlantirish
- Nutq nafasini va ovozni rivojlantirish

Dizartriya uchun logopedik yondashuv:

- Artikulyatsion apparat mushaklarini massaj va gimnastika qilish
- Prosodik nutqni rivojlantirish
- Ovoz va nafas olish funktsiyalarini tiklash
- Nevrolog va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlikda ishlash

Rinolaliya uchun logopedik yondashuv:

- Rezonator funktsiyasini tiklash
- Ovozni og'iz bo'shlig'iga yo'naltirish
- Maxsus nafas olish mashqlari
- Ko'pincha jarrohlik davolash bilan birgalikda olib boriladigan korreksion

ish

Xulosa Dislaliya, dizartriya va rinolaliyani differensial diagnostika qilish nutq terapiyasida muhim ahamiyatga ega, chunki har bir nuqson turi uchun korreksion ishning o'ziga xos strategiyasi talab etiladi. Dislaliya bilan og'rigan bemorlarda asosan artikulyatsion mashqlar, dizartriya bilan og'rigan bemorlarda esa nevrologik nuqsonlarni hisobga olgan holda kompleks yondashuv, rinolaliya bilan og'rigan bemorlarda esa rezonator funktsiyasini tiklashga qaratilgan maxsus usullar qo'llaniladi. Nutq terapiyasining samaradorligi nuqsonlarni erta aniqlash, to'g'ri diagnostika qilish va korreksion ishni individual yondashuv asosida tashkil etishga bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI



1. Jumayev M.X. "Nutq patologiyasi asoslari" - Toshkent: O'qituvchi, 2018. - 245 bet.
2. Qodirova F.R. "Logopediya: nazariya va amaliyot" - Toshkent: O'zbekiston, 2020. - 167-189 bet.
3. Axmedova S.T. "Bolalardagi nutq buzilishlarini diagnostika qilish va korreksiya qilish" - Toshkent: Ilm-ziyo, 2019. - 89-112 bet.
4. Yunusova M.A. "Dizartriyaning logopedik korreksiyalash" - Toshkent: Navro'z, 2021. - 134-156 bet.
5. Toshpulatova N.K. "Rinolaliya: sabablari va korreksion yondashuvlar" - Toshkent: Fan, 2020. - 76-98 bet.
6. Ismoilova G.D. "Nutq terapiyasida differensial diagnostika" - Toshkent: O'qituvchi, 2022. - 112-135 bet.
7. Xolmatova L.N. "Dislaliyaning bartaraf etishning zamonaviy usullari" - Toshkent: Ma'naviyat, 2019. - 67-84 bet.